

УДК 631.15/.16

І. В. Чукіна,

аспірант, Уманський національний університет садівництва

УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

I. Cukina,

Post-graduate student, Uman National University of Horticulture

MANAGEMENT OF INDUSTRIAL AND ECONOMIC ACTIVITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES: THEORETICAL ASPECT

Стаття присвячена теоретичним аспектам виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств та управління виробничо-господарською діяльністю аграрних підприємств: визначено поняття, проаналізовано праці вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів. Розкрито зміст основних функцій, принципів, методів та їх взаємозв'язок в системі управління виробничо-господарською діяльністю.

The article is devoted to theoretical aspects of industrial and economic activity of agricultural enterprises and management of industrial and economic activity of agricultural enterprises defined the concept analyzes the works of domestic and foreign scientists-economists. Contents of the basic functions, principles, methods and their interaction in the system of management of industrial and economic activities.

Ключові слова: виробничо-господарська діяльність, управління виробничо-господарською діяльністю підприємств, управління, менеджмент.

Key words: industrial-economic activities, management of industrial and economic activity of enterprises, management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

За сучасних умов господарювання постає питання про необхідність підвищення конкурентноздатності продукції та послуг, ефективності виробництва на онові впровадження досягнень науково-технічного прогресу та економічної глобалізації бізнесу. Саме пошук ефективних форм господарювання і управління виробничо-господарською діяльністю займає вагомe місце в управлінні підприємством. Функціонування аграрних підприємств в сучасних умовах ринкової економіки неможливе без якісного управління виробничо-господарською діяльністю. Необхідним за таких умов є налагодження системи організації виробничо-господарської діяльності на підприємствах та управління нею, що у свою чергу, забезпечувало б цілеспрямований вплив на формування і розвиток галузі в цілому. Виходячи з цього управління розвитком виробничо-господарської діяльності є важливою та необхідною умовою стабільного розвитку аграрних підприємств в період формування ринкових відносин.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблему управління підприємством досліджували як класики економічної думки, зокрема теорії менеджменту, так і сучасні економісти, в тому

числі і вітчизняні. Першою школою теорії менеджменту була класична наукова школа, в період 90-х років 19 ст. по 20-і рр. 20 ст. Її представниками були Ф. Тейлор, М. Вебер, Ф. Гільберт та А. Файоль саме вони є авторами виробничого менеджменту на основі раціональної організації праці та розробки концепції раціональної управлінської бюрократії. Інші представники С. Бір, Р. Люс, Р. Акофф, А. Гольдбергер та Л. Клейн розробили підходи до вдосконалення управління підприємством в цілому, які полягали в створенні універсальних принципів управління, застосування яких призведе підприємство до успіху.

Вагомий внесок щодо концепцій управління виробничо-господарською діяльністю підприємств внесли вітчизняні вчені, серед яких: І. Блака, О. Кузьміна, А. Наливайка, О. Орлова, В. Стадник, В. Шершньова, Н. Хрущ, О. Стоянова, А. Большаков, В. Прохня, Л. Головова, Г. Семенов та В. Кнорринг. Питання становлення й розвитку теорії та практики управління виробничо-господарською діяльністю присвятило чимало фундаментальних праць відомих зарубіжних фахівців у цій галузі знань таких, як А. Градов, Б. Карлофф, А. Томсон, М. Портер, У. Шарп, А. Стрікленд, Р. Дафт, Дж. Еванс, П. Дойль, Р. Кох, А. Стрикленд та П. Друкер.

Наукові розробки в цій галузі знань відрізняються широким спектром досліджень. В них визначається

зміст управління, принципи, методи, структуру, висвітлено різноманітні підходи до потенціалу, стратегії та ефективності управління. Існуючі розробки недостатньо висвітлюють питання методичного забезпечення процесів управління. Розроблені підходи до процесів управління виробничо-господарською діяльністю недостатньо обґрунтовані і вимагають подальших розробок [1, с. 4].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження та обґрунтування теоретико-методичних аспектів у визначенні поняття "управління виробничо-господарською діяльністю аграрних підприємств".

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Одним із основних напрямів державної аграрної політики України на сучасному етапі є створення належних правових умов для ефективного здійснення суб'єктами аграрного підприємництва виробничо-господарської діяльності.

Становлення нових організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі, зміна соціальних, економічних і правових умов, значне збільшення обсягу і структури сільськогосподарського виробництва зумовлюють потребу в ґрунтовному, всебічному дослідженні управління виробничо-господарської діяльності суб'єктів аграрного підприємництва з метою підвищення їх ефективності.

За своєю суттю термін "менеджмент" певною мірою можна вважати синонімом терміна "управління". На думку П. Друкера, "управління" є особливим видом діяльності, що перетворює неорганізований натовп на ефективну цілеспрямовану і продуктивну групу. О. Віханський, А. Наумов, І. Амбросимов, В. Медведєв під "управлінням" розуміють тип взаємодії, існуючий між двома суб'єктами, один з яких у цій взаємодії перебуває в позиції суб'єкта управління, а інший — у позиції об'єкта управління.

Інше трактування має термін "менеджмент". Й. Завадський вважає, що "менеджмент" є одночасно і галузь людських знань, і сфера прийняття управлінських рішень, категорія людей, об'єднаних в економічний, конкурентноспроможний системі. За словами В. Курганов, "менеджмент" — це управління людьми в процесі підприємницької діяльності з метою підвищення її ефективності. Менеджмент є професійним видом діяльності, який спрямований на продуктивне та ефективно досягнення визначеної мети підприємства із застосуванням відповідних функцій, принципів та методів. Поняття "менеджмент" тлумачиться переважно як управління виробництвом на підприємстві, як сукупність методів, принципів, засобів та форм управління виробництвом з метою підвищення прибутковості та ефективності.

Говорячи про менеджмент, доцільно сформулювати поняття "управління виробничо-господарською діяльністю аграрних підприємств". Виробничо-господарська діяльність характеризується подвійністю, з одного боку, це є елементи, що визначають вироб-

ничо-технічну структуру підприємства, знаряддя і предмети праці, технологічні правила, що регламентують процес виробництва, розподілу продукції, проведення досліджень і розробок; з іншого боку, це є чинники, що визначають соціально-економічну структуру підприємства, фахову підготовленість і спроможність до трудової діяльності, характер розподілу повноважень і відповідальності між працівниками у процесі прийняття управлінських рішень. Тобто виробничо-господарська діяльність є комерційним процесом суспільного виробництва, спрямований на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру.

Виробничо-господарська діяльність розглядають в якості похідної від поняття виробничо-господарська система, яка розглядається як впорядкована сукупність елементів і частин, що мають постійний взаємозв'язок та функціонують з метою створення певної продукції, виконання робіт чи надання послуг за умови півпорядкування кожного елемента спільній меті системи. Виробничо-господарською діяльністю слід вважати діяльність з взаємоузгодження роботи та реалізації покладених функцій, сукупності елементів і частин, в ході постійного взаємозв'язку з метою створення певної продукції, надання послуг або виконання робіт, підпорядкування кожного елемента спільній меті. Виходячи з цього управління виробничо-господарською діяльністю аграрних підприємств є процесом впливу менеджерів підприємств на процес управління, який заснований на відповідних методах, принципах і функціях [4].

Під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, що спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [3]. Аграрне підприємство є суб'єктом аграрних правовідносин, що самостійно володіє і розпоряджається відособленим майном, у комплексі якого основним засобом виробництва є природне тіло — земля, що використовується ним для виробництва сільськогосподарської продукції, а також переробки сировини рослинного і тваринного походження, виконання інших робіт і надання послуг для задоволення потреб побутового і соціально-культурного характеру як безпосередньо своїх працівників, так і працівників сфери обслуговування.

Господарська діяльність аграрних підприємств відбувається під впливом низки чинників як внутрішнього середовища підприємства, так і зовнішнього. Саме чинники впливу на діяльність організаційно-правової форми розглядають як рушійну силу, яка здійснює вплив на виробничо-господарську діяльність підприємства. Виходячи з цього внутрішнє середовище підприємства визначається внутрішніми чинниками, а саме ситуаційними рушійними силами всередині підприємства. До чинників внутрішнього середовища підприємства відносять: цілі, завдання, структуру, працівників, технологію та ресурси. Чинники зовнішнього середовища розділяють на дві групи: прямої дії, які безпосередньо впливають на діяльність

підприємства (системи економічних відносин, споживачів, конкурентів та постачальників) та непрямой дії, які впливають не безпосередньо, тобто через механізми та взаємовідносин (науково-технічний прогрес, стан економіки, рівень техніки та технології).

Організаційно-правова форма господарювання аграрних підприємств складається з керівної (суб'єкт управління) і керованої (об'єкт управління) підсистеми. Суб'єкт управління містить структурно-позначені об'єднання людей і керівників на персональному рівні, які наділені управлінськими повноваженнями і здійснюють управлінську діяльність. Об'єктом управління є окремі люди, на які спрямовані систематичні, організовані та планомірні впливи суб'єкта управління. Об'єкт управління в загальному вигляді розглядають у двох аспектах: елементно-структурному (сукупність людей), а також функціональному (як визначена поведінка групи людей). Керівна система містить складові елементи, які безпосередньо забезпечують процес управління, а до керованої елементи які забезпечують процес виробничої, господарської, комерційної та інших видів діяльності. Особливої актуальності і специфіки набуває взаємодія об'єкта і суб'єкта управління при розробці цілей підприємства. Адже ціль виступає майбутнім бажаним станом об'єкта впливу, очікуваним результатом процесу управління, тобто основною метою управління виробничо-господарською діяльністю є заздалегідь запрограмований та позначений стан системи, досягнення якого в процесі управління допомагає вирішити потрібну проблему.

Існують різні підходи до рішення тактичних, оперативних, стратегічних, кінцевих і проміжних задач, які залежать від масштабності управлінських проблем і рівня підготовленості учасників управлінського процесу. Саме на основі цих основних цілей ставляться більш детальні, оперативні задачі для підпорядкованих рівнів управління. Взаємозв'язки між загальними стратегічними цілями і цілями більш приватними визначається за допомогою методу "дерева цілей". За допомогою "дерева цілей" здійснюється конкретизація цілей, що дозволяє ціль вищого рівня уявити в образі підцілей нижнього порядку для визначення задач для кожного рівня управління й окремих виконавців.

Взаємодія суб'єкта й об'єкта управління виявляється в тому, що ціль управління із погляду суб'єкта — максимально ефективне досягнення результату об'єктом, а з погляду об'єкта — бажаний результат його функціонування. В рішенні цих задач виявляється природа функцій управління виробничо-господарською діяльністю [6].

Вперше сформулював основні функції управління А. Файоль, на його думку існують п'ять функцій управління виробничо-господарською діяльністю, а саме: планування, організація, контроль, розпорядництво та координація [5, с. 6]. Функції управління виробничо-господарською діяльністю зображені на рисунку 1.

Провідне місце в управлінні виробничо-господарською діяльністю займають функції: маркетингу, науково-дослідних та дослідно-конструкторських

робіт, управління кадрами та якістю, матеріально-технічного постачання, дослідження, оцінювання, комунікації, мотивації, ведення переговорів та ухвалення управлінського рішення. Усі функції управління поділяють на основні та допоміжні. До основних функцій відносять — планування, організацію, мотивацію, маркетинг та контроль; до допоміжних — управління якістю, кадрами, обліком, матеріально-технічним постачанням, науково-дослідними та дослідно-конструкторськими роботами.

Відповідно кожна із вказаних функцій на рисунку 1 активно сприяє вирішенню конкретних проблем, з якими стикається підприємство в ході своєї оперативної діяльності, та здійснює свій вклад в загальну результативність виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств.

Практична реалізація функцій управління здійснюється за допомогою системи методів та принципів управління, які відображені на рисунку 2.

Привести в дію організовану систему, щоб отримати очікуваний результат, можливо лише через вплив на неї керівного органу. При цьому необхідні інструменти впливу, які забезпечують досягнення поставлених цілей. Управління підприємством спрямоване на людей, коло їхніх інтересів, передовсім матеріальних. Основою класифікації методів управління є внутрішній зміст мотивів, якими керується людина у процесі виробничо-господарської діяльності. За змістом мотиви діяльності можна поділити на соціальні, матеріальні та примусового примусу. Відповідно до цього методи управління поділяються на: економічні, соціально-психологічні та організаційні. Економічні методи управління являють собою сукупність засобів впливу на економічні інтереси об'єктів управління, заснованих на свідомому використанні економічних законів.

Економічні методи управління об'єднують усі методи, за допомогою яких здійснюється вплив на економічні інтереси колективів і окремих їхніх членів. Цей вид методу включає: систему відповідальності за якість, ефективність роботи, систему матеріального стимулювання, економічні нормативи функціонування підприємства.

Організаційно-розпорядчі методи є методами прямої дії, що мають обов'язковий характер, заснований на відповідальності, примусі і владі. Саме ці методи спрямовані на використання таких мотивів трудової діяльності, як почуття обов'язку та відповідальності. Цей вид методу відрізняється прямим характером впливу: адміністративний чи регламентуючий, який підлягає обов'язковому виконанню. Організаційні методи виступають у формі: регламентації, нормування, організаційного проектування. Розпорядчі виступають у формі наказу, розпорядження, рекомендацій, команди, постанови.

Соціально-психологічні методи спрямовані на управління соціально-психологічними процесами в колективі і здійснюється у формі: соціального планування, навіювання, переконання, системи взаємовідносин у колективі, створення й підпримка мораль-

Рис. 1. Функції управління виробничо-господарською діяльністю аграрних підприємств

Джерело: власна розробка.

ного клімату в колективі, роль і статус особистості, соціальні потреби [1, с. 25].

У теорії і практиці управління виділяють загальні принципи управління, які відображені на рисунку 2, тобто правила, якими зобов'язані керуватися усі суб'єкти не залежно від свого статусу. Принцип законності в управлінській діяльності полягає в тому, що управлінська діяльність підприємства регулюється нормами права. Принцип системності припускає, що суб'єкт управління при виборі методів, засобів, форм впливу на об'єкт, повинен враховувати зміни, які здійснюються в оточенні, у межах якого функціонує і розвивається система управління. Принцип гласності полягає в обговоренні і комплексній участі усіх представників управлінських відношень у прийнятті рішення на основі інформованості та обліку суспільної думки. Принцип об'єктивності потребує обліку й знання об'єктивних закономірностей взаємодії об'єкта і суб'єкта управління, обліку реального стану суспільних процесів та наявних можливостей. Принцип об'єднання колегіальності і єдиноначальності в процесі управління відбиває взаємодію двох форм прояву владних повноважень. Принцип соціальної спрямованості полягає в необхідності для органів управління в процесі реалізації управлінських рішень враховувати інтереси галузі, конкретних підприємств і соціально-фахових груп.

Провідна роль у системі управління аграрним підприємством належить керівникам, які володіють знаннями та здійснюють вплив на операційні процеси. Особливої уваги заслуговують менеджери, які

формують сприятливу атмосферу на підприємстві для ефективної роботи працівників, а також безпосередньо спрямовують свої зусилля на управління виробничо-господарською діяльністю підприємства. Менеджментом виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств займаються управлінці, які забезпечують постановку мети і завдань щодо виконання плану, координації виробничого процесу в рамках підрозділів, роботу необхідних комунікацій та зв'язку, урегулювання трудових конфліктів та стимулювання якісної роботи. Дана послідовність дій характеризує ефективний управлінський процес, свідчить про компетентність персоналу та можливість розвитку аграрних підприємств в сучасних ринкових умовах [2, с. 149—150].

ВИСНОВКИ

Досліджено погляди вчених на поняття "управління", "виробничо-господарська діяльність" та "управління виробничо-господарською діяльністю", було встановлено, що термін "менеджмент" певною мірою можна вважати синонімом терміна "управління". Виробничо-господарську діяльність слід розглядати в якості похідної від поняття виробничо-господарська система, яка розглядається як впорядкована сукупність елементів і частин, що мають постійний взаємозв'язок та функціонують з метою створення певної продукції, виконання робіт чи надання послуг за умови підпорядкування кожного елемента спільній меті системи. Було визначено, що управління виробничо-господарською діяльністю аграрних під-

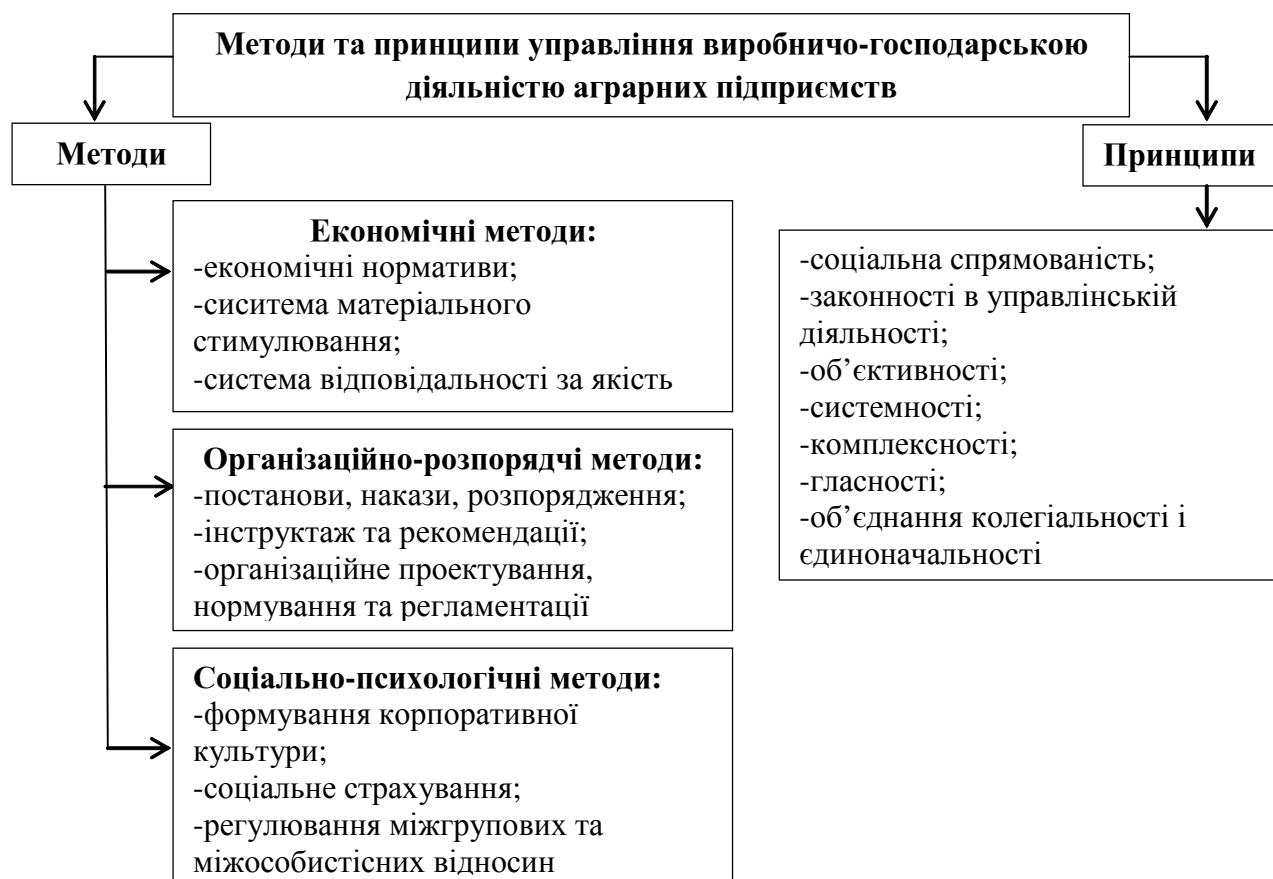

Рис. 2. Основні принципи та методи управління виробничо-господарською діяльністю аграрних підприємств

Джерело: власна розробка.

приємств є процесом впливу менеджерів підприємств на процес управління, який заснований на відповідних методах, принципах і функціях. Функції управління займають провідну роль, яку виконує су'єкт управління при реалізації задач як усієї системи в цілому, так і окремих її елементів.

Література:

1. Білопольський М.Г., Шапуров О.О., Шапурова О.О., Філіпішин І.В. / Управління виробничо-господарською діяльністю машинобудівних підприємств в умовах ринку: монографія / М.Г. Білопольський, О.О. Шапуров, О.О. Шапурова, І.В. Філіпішин. — Донецьк: ТОВ "Східний видавничий дім", 2010. — 220с.
2. Галиш Н.А. Організація управління виробничо-господарською діяльністю підприємств біопаливної галузі / Н.А. Галиш // Інноваційна економіка. — 2013. — № 1. — С. 149—150.
3. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18; 19—20; 21—22.
4. Кулаков В.І. Еволюція поглядів на управління виробничо-господарською діяльністю підприємства / В.І. Кулаков // Вісник Хмельницького національного університету. — 2011, № 5. — Т. 1. — С. 20.
5. Файоль А. Общее и промышленное управление / А. Файоль; [пер. с франц.; научн. ред. и предисл. Е.А. Кочерина]. — М.: Журнал "Контролинг", 1992.

6. Фатеєв О.С. Управління підприємством на стадії стабілізації. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bibl.com.ua/ekonomika/21797/index.html>

References:

1. Belopolsky, N. Shapurov, A. Shapurova, A. and Filipishin, I. (2010), "Management of industrial and economic activity of the machine-building enterprises in market conditions", the monography, East publishing house, Donetsk, pp. 220.
2. Galush, N.A. (2013), "Organization of management of industrial and economic activity of the enterprises of the biofuel industry", Innovative economy, vol. 1, pp. 149—150.
3. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The economic code of Ukraine, vol. 18; 19—20; 21—22.
4. Kulakov, V.I. (2011), "Evolution of views on the management of industrial and economic activity of the enterprise", Bulletin of the Khmelnytsky national University, vol. 1, pp. 20.
5. Fayolle, A. (1992), General and industrial control [translated from French], Magazine "Controlling".
6. Fateev, A.S. "Management company on the stage of stabilization", available at: <http://bibl.com.ua/ekonomika/21797/index.html>

Стаття надійшла до редакції 12.02.2014 р.